

OFFSHORE ÉS A COMPLIANCE

Az orosz oligarchák által tulajdonolt (offshore) vagyonelemek, és azokat érintő szankciók

PÓCZ Réka¹

1. Bevezetés

A *compliance* mint az egészségügy területén honossá vált, a XX. században pedig mint az Egyesült Államokban az angolszász jogi terminológia átvételének keretei között létrejövő terület célja – többek között – az egyes szektorok megfelelőségének lehető legteljesebb biztosítása, kockázatok csökkentése, kockázatelemzések elvégzése és megfelelő stratégiák kialakítása.²

A koronavírus-járvány hírét háttérbe szorítva látott napvilágot az a fejlemény, hogy 2022. február 21. napján Oroszország elismeri Donyeck és Luhanszk függetlenségét. 2022. február 24-e volt az Ukrajna elleni, Oroszország által indított ún. különleges katonai művelet megindításának a napja. Az első napoktól kezdődően rendkívüli gyorsasággal meghozott szankciós csomagok globális mértékben történő megtestesülésének ez az esemény mondható az első komoly ‘üzemi tesztjének’. Az orosz agresszió óta a világ országai szankciókkal és új törvényekkel próbálják zárolni az oligarchák külföldön kezelt (*offshore*) vagyonát.

Tanulmányomban jogi szempontból három fő pontot vizsgálok: (i) A *compliance* kialakulását, jelentőségét, típusait (ii) a *compliance* szempontból is jelentős adójogi konfliktusokat különös tekintettel az *offshore*-ra, annak legalitásának és illegalitásának elhatárolására (iii) az orosz–ukrán háború során elrendelt szankciós intézkedéseket, különös tekintettel a pénzügyi szank-

¹ PhD-hallgató, Pázmány Péter Katolikus Egyetem.

² JACSÓ Judit: Büntetőjogi compliance mint a jog érvényesülésének új eszköze nemzetközi kitekintéssel. *Magyar Jog*, 2022/5. 271–272.

ciókra. Ennek keretében kitérek arra a kérdéskörre, hogy magánszemélyekkel szemben mennyire ‘megfelelő’, és indokolható, adott esetben kifogásolható a későbbiekben kifejtett szankciók alkalmazása. Hiszen ők pusztán átlagos orosz állampolgárok, vagy politikai funkciót nem viselők, akik harci cselekmények közelébe sem mentek, csak olyan orosz hatalmasságok, akik nem a háborút támogató intézkedéseikkel és parancsaikkal, hanem a(z) (esetlegesen illegális úton szerzett) vagyonukkal (köznapi megnevezésként mint oligarchák) szúrnak szemet az oroszellenes szankciók elrendelőinek és azok végrehajtóinak. Ennek keretében vizsgálom a háború hatására bekövetkezett *compliance* változásokat nagyobb vállalatrendszerknél illetőleg a pénzügyi szankciók (különös tekintettel: vagyonelkobzás és lefoglalás) jogalapját.

A cél egyértelműen az, hogy a lehető legteljesebben, de a tanulmány terjedelmi követelményét nem túllépve az alapvető fogalmakat tisztázva felhívjam a figyelmet egy olyan aktuális témára, mint az orosz–ukrán háború következtében hozott szabályozások, szankciók, azok jogalapja, és a szankcióknak a hatása. A teljesség igénye nélkül célom a kutatásom aktualitásának, sokszínűségének a hangsúlyozása és olyan kérdések felvetése – és esetleges válaszlehetőségek irányának megtalálása –, mint például: hogy felelőssé tehetőek-e a lefoglalás szankciójával érintett orosz oligarchák a háborúért? Milyen kárt okoz a nyilvánított joghatóságnak az orosz oligarcha offshore vagyonának ellenőrzése? Lehet-e a lefoglalt vagyonból majd elkobzott vagyon? És mi lehet ebben a szerepe a *compliance*-nek?

2. *Compliance* és annak alapkérdései

Maga a *compliance* és a *compliance*-el kapcsolatosan felmerülő egyes kérdések vizsgálata az elmúlt években egyre inkább reflektorfénybe kerül a gyakorlati – a gazdasági élet szereplői –, és az elméleti szakemberek körében egyaránt. A szabályozási környezet dinamikusan változott az elmúlt években, illetőleg az egyes vállalatok nemzetközi kapcsolatai is bővültek, biztosítva így a *compliance* térnyerését és elterjedését az egyes szektorokban.³ Ahogy fentebb is említettem a *compliance* fogalom az angol terminológiából eredeztethető, amely eredetileg az orvostudomány területén vált honossá, mint az orvos utasításainak követése

³ Jacsó Judit: Compliance menedzsment szerepe és jelentősége a vállalatokon belül. *Miskolci Jogi Szemle*, 2020/4. 72.

és betartása a páciensek által a gyógyulások elérése érdekében.⁴ Minden társadalomnak megvannak a maga szabályai és konvenciói, amelyeket általában erkölcsi értékek alapján határoznak meg. A *compliance* is ezen a vonalon indult el és egy egész nagy területtől nőtt ki magát. Az 1970-es években olyan események történtek, mint a Külföldi Korrupciós Gyakorlatokról szóló Törvény (FCPA) elfogadása, az Amerikai Környezetvédelmi Hivatal (EPA) és a Kábítószer-ellenes Hivatal (DEA) létrehozása, amelyek megváltoztatták a megfelelőség struktúráját. Az FCPA egyre erőteljesebb gyakorlati alkalmazásának hatására terjedtek el az amerikai vállalatok által kidolgozott *compliance* programok.⁵ Innen nőtt ki magát a gyakorlatban 'megfelelést' jelentő kifejezés egy egész szektorspecifikus területté, amelybe egyaránt beletartoznak nagy vállalatok, illetve kis- és középvállalkozások is. A pénzügyi szervezetek és vállalkozások szervezetén belül egyértelmű célja a *compliance*-nek a kezdetektől fogva olyan szervezeti szabályoknak, alapelveknek és magatartási szabályoknak a megalkotása, ami egy vállalatban belül megvalósítható és fenntartható. A *compliance* jelentéstartalma egyre csak növekszik, csak úgy, mint a jelentősége és a mindennapi gazdasági életre gyakorolt hatása.⁶

A megfelelőség manapság egy nagyon divatos téma az egyre szabályozottabb és bonyolultabb világunkban. Valamennyiünk feltehetően tud példát mondani olyan esetekre, amikor nagy vállalatrendszerek buktak meg 'meg nem feleléstől' adódó problémák miatt (Az Enron bukása.⁷) A 21. században egy hatékony és effektív megfelelőségi program már-már szinte elvárás, mintsem lehetőség. Mára a szabályozások annyira összetettek és bonyolultak lettek, hogy egész részlegek alakulnak a megfelelőség biztosítására. És hogy miért? A legegyszerűbb válasz – számos másik ok mellett –, hogy a 'non compliant' működés költségesebb és kevésbé jövedelmező, mint a hosszútávú 'compliant' működés.

Jacsó Judit gondolataival élve a megfelelés, manapság már a makrogazdasági szemléletű versenyképesség-fogalom egyik elemévé vált, mely nem csak jogszabályi megfelelést, hanem a fenntarthatóság és az etikai kritériumoknak, egyéb elvárásoknak való megfelelést is jelent. A teljesség igénye nélkül az

⁴ JACSÓ Judit: A compliance fogalmáról és szerepéről a gazdasági életben. *Miskolci Jogi Szemle*, 2019/1. 8.

⁵ ALAN NEFF: Not in Their Backyards, Either: A Proposal for a Foreign Environmental Practices Act. *Ecology Law Quarterly*, Vol. 17., No. 3. (1990) 477–537.

⁶ JACSÓ (2019) i. m. 83.

⁷ SZALAY GÁBOR: Vállalati botrányok és esetek áttekintése különös tekintettel a felelős társaságirányítás és a transzparencia kérdésköreire (I.) - A Postabank-jelenség. *JURA*, 2017/1. 389–398.

egyes etikai kérdések, adatvédelem, üzletviteli kockázat, összeférhetetlenség, érdekkonfliktusok kezelése mind jelentős *compliance* témakörök, amik alátámasztják a megfelelés szektorspecifikus énjét. A *compliance* témakörök közül jelen tanulmány keretein belül nagyobb hangsúly a pénzmosás és terrorizmus finanszírozás elleni küzdelmen, az ügyfél azonosításon, szankciós ellenőrzéseken, és az ügylet-monitoringon van.⁸

3. Az offshore

A *compliance* három alapvető területének (vállalati, büntetőjogi, pénzügyi-adójogi) egyikét, a pénzügyi és adójogi *compliance*-t (is) lehet segítségül hívni olyan adójogi konfliktusok feloldására, mint például a káros adóverseny területén belül tárgyalandó offshore szabályozás. De még mielőtt kitérnék a konfliktus megoldására először fontos tisztázni, hogy mi is az *offshore*, illetve, hogy miért is lehet káros (az illegális) *offshore*-ozás. Az adóelkerülés, adókikerülés konfliktusának jelensége és az igény ennek a problémának a feloldására már az adóverseny szabályozásánál is felmerült.⁹ Az adóverseny egy esetleges tisztességtelen előny biztosítása miatt akár adókikerüléshez vezethet, így ennek a szabályozását már 1997-ben megkezdte az Európai Unió¹⁰ és az OECD¹¹. Az OECD, mint nemzetközi szervezet 'A káros adóversenyről szóló jelentésével' egyértelműen az *offshore* adóparadicsomok elleni általános nemzetközi fellépés fórumává vált.¹²

„Az adóverseny a szuverén államok olyan adójogalkotása, amelynek célja a külföldi tőke és beruházások bevonása különböző adókönyvitésekkel, adópreferenciák biztosításával, mellőzve az adóharmonizációt.”¹³ Az illegális offshore esetén tehát káros az adóverseny, hiszen ilyenkor egy adott ország nem, vagy csak minimális mértékben adóztatja meg az üzleti nyereséget, de az is elképzelhető, hogy az adórendszer olyan kedvező feltételeket és lehetőségeket

⁸ DÉNESNÉ ORCSIK Judit: Compliance a pénzintézetek életében – elvárások és ajánlások. *Wolters Kluwer Online*, 2023. július 4. <https://tinyurl.com/fmky5nwe>

⁹ ERDŐS Éva: Nemzetközi, illetve európai adójogi konfliktusok kezelésének módjai. *Miskolci Jogi Szemle*, 2007/1. 280.

¹⁰ Code of Conduct for Business Taxation ECOFIN Council (01.12.1997.) OJEC 6.1.98.

¹¹ OECD: Harmful Tax Competition an Emerging Global Issue OECD, Paris, 1998. <https://www.oecd.org/tax/transparency/44430243.pdf>

¹² ERDŐS (2007) i. m. 280.

¹³ ERDŐS Éva: Nemzetközi adójogi konfliktusok. *Miskolci Jogi Szemle*, 2020/2. 34–35.

alkalmaz és tartalmaz, aminek következtében a földrajzi kötődést nem igénylő gazdasági tevékenységből származó jövedelmeket az adott külföldi ország csak nagyon alacsony mértékben adóztatja meg.¹⁴ Ha pedig ehhez még párosul az információcsere hiánya, az átláthatatlanság, az adminisztráció és a tevékenység hiánya, akkor nem is kérdés a tisztességtelen adóverseny.¹⁵ Az OECD Jelentés 6 kategóriája közül az *offshore* az egyik, mint káros adóverseny jellemző.¹⁶

Layman, az *Offshore halála* című művében a legális és illegális *offshore*-ozás között két fő pontban tett különbséget. (1) Egy hazaitól kedvezőbb adózású *offshore*-cég alapítása előtt a konstrukció létrehozásának kell, hogy legyen egy bármikor igazolható, megvalósult gazdasági indoka (*Economic Substance*). A pusztán adóelőnyre való hivatkozás itt figyelmen kívül marad, arra nem lehet hivatkozni. (2) A bejegyzés helyszínén – az UBO (*Ultimate Beneficial Owner* – végső haszonhúzó), vagy az UBO által megbízott – tényleges (és nem egy *nominee*/névleges) cégvezető kell, hogy vezesse az *offshore*-céget. E két kritérium teljeskörű teljesítése hiányában nem vehető igénybe *offshore*-céges ‘adóelőny’ az adóalanyok számára. Ennek értelmében bár alapíthatnak szabadon illet bárhol – vállalkozás szabadsága –, de működtetni már nem működtethetnek ilyen cégeket jogszerűen, ha nem tartják be a fent említett két együttes feltételt.¹⁷ Megjegyzem, hogy mivel a kettős adóztatás elkerüléséről szóló egyezmény nélküli helyszínek többségén tiltott a tényleges üzletvezetés/ügyvezetés az adómentesség, illetve az adókedvezmény elérése érdekében, ezért az ilyen helyszínen bejegyzett céggel lényegében nem lehetséges legális adótervezést végezni. A legalitásnak így jellemzően a kettős adóegyezményes helyszínek felelnének meg, de az UBO-k ezen helyszíneken sem így vezetik a cégeket, hanem névleges igazgatókkal, és a céget valójában a magyar adóilletőségű UBO vezeti Magyarországról. Ez viszont azt jelenti, hogy emiatt a cég magyar belföldi illetőségű adózónak tekintendő.¹⁸

Valamennyi konfliktus feloldását szolgálja az OECD Jelentése (1997) A káros adóversenyről, a Code of Conduct for Business Taxation (ECOFIN Tanács, 1998) Üzleti Adózás Magatartási Kódexe a káros adóversenyről, az OECD BEPS Akcióterv 2015. ATAD – a Tanács 2016/1164/EU irányelve, Council

¹⁴ ERDŐS Éva: Az adóversenyt korlátozó intézkedések egyes aspektusai az európai adójogban. *Miskolci Jogi Szemle*, 2017. különszám, 59–60.

¹⁵ ERDŐS (2020) i. m. 34–35.

¹⁶ Uo. 35.

¹⁷ Brother LAYMAN: *Az offshore halála*. Harmadik, módosított, e-könyv (ebook/ibook) kiadás, magánkiadás, 2011. december, 268.

¹⁸ LAYMAN i. m. 49., 139., 85.

Directive (EU) 2017/952 of 29 May 2017 amending Directive (EU) 2016/1164 as regards hybrid mismatches with third countries 2011/16/EU irányelv az adózás területére vonatkozó kötelező információcseréről.¹⁹

4. Aktuális jelenségek

2022 februárja egyrészt a koronavírus-járvány ‘végét’, másrészt az orosz–ukrán háború kezdetét testesíti meg. Az orosz agresszió óta a világ országai szankciókkal és új törvényekkel próbálják zárolni mind az orosz állam, mind pedig a magánszemélyek, többek között az oligarchák külföldön kezelt (*offshore*) vagyonát. Oroszország ellen hozott gazdasági és kereskedelmi szankciók a gazdasági, pénzügyi és diplomáciai szankciók vegyes csomagját foglalják magukban.²⁰ A szankciókba beleértendő a magánszemélyek és meghatározott szervezetek vagyonának befagyasztása, az orosz cégekkel folytatott pénzügyi tranzakciók, az olajjal kapcsolatos termékekre, valamint a kettős felhasználású termékekre vonatkozó korlátozások.

Újdonságnak számított, hogy ezekben a szankciókban számos oroszországi személyt céloztak meg. Jelenleg az a nyugati álláspont, hogy egyes orosz állami vezetőket, akik elrendelték, vagy akár csak megszavazták az orosz agresszióhoz szükséges törvényeket a képviselőházban, valamint az orosz hadsereg azon tagjait, akik atrocitások elkövetésére adtak parancsot, vagy maguk is atrocitásokat követtek el felelősségre kell vonni. De mi van azokkal, akik átlagos orosz állampolgárok, vagy akik politikai funkciót nem viselnek, harci cselekmények közelébe se mentek, hanem olyan orosz hatalmasságok, akik nem a háborút támogató intézkedéseikkel és parancsaikkal, hanem a(z) (esetlegesen illegális úton szerzett) vagyonukkal (köznapi megnevezésként mint oligarchák) szűrnak szemet az oroszellenes szankciók elrendelőinek és azok végrehajtóinak.

4.1. Gazdasági szankciók

A gazdasági szankciók, mint külpolitikai eszközök az államokkal, nemzetközi szervezetekkel vagy magánszemélyekkel szembeni gazdasági kényszerintézked-

¹⁹ ERDŐS (2020) i. m. 42–44.

²⁰ SZÉP Viktor: A gazdasági szankciók politikai hatékonysága. *Politikatudományi Szemle*, 2015/4. 117–131.

dések alkalmazását jelentik, vagy az azokkal való fenyegetést.²¹ Általánosságban tehát az egyes államok közötti kereskedelemkorlátozó politikákat foglalják magukban, beleértve az úgynevezett ‘bojkottokat’ és ‘embargókat’. A szankciók hatóköre természetesen esetről esetre változik, amely magában foglalhatja egy ország teljes elszigetelését, a gazdasági és kereskedelmi kapcsolatok megszakítását. A (gazdasági) szankciók céljai is változóak, és az elégedetlenség pusztá kifejezésétől a változás követeléséig is terjedhet, sőt egészen a végletekig is, vagyis a célország politikájának megváltoztatásáig. Minél magasabb a cél és a tervezett változás szintje, annál inkább nehezebb a kitűzött célt elérni.

A gazdasági szankciók típusai tekintetében megkülönböztetünk kereskedelmi, pénzügyi szankciókat, továbbá beruházási intézkedéseket. A gyakorlatban az intézkedések gyakran vegyes jellegűek, és különböző elemeket ötvöznek. A kereskedelmi szankciók közé tartoznak a különböző vámok, engedélyek vagy más tranzakcióellenőrzések, illetve a (részleges vagy teljes) embargók. Míg a tarifális intézkedések (vámok) alkalmazását többek között a WTO-jog korlátozza, a nem tarifális ellenőrzések tekintetében viszont az államok nagyobb szabadságot élveznek.²²

A pénzügyi szankciók közé tartozik bizonyos tranzakciók megtiltása, a finanszírozáshoz való hozzáférés megtagadása, a vagyon befagyasztása vagy a pénzügyi támogatás visszatartása, míg a beruházási szankciók közé tartoznak különösen a minősített követelmények, vagy az adott országból érkező vagy oda irányuló beruházások általános tilalma. A korlátozó intézkedések hat típusa között megemlítendő a meghatározott személyekkel és társaságokkal való ügyletek általános tilalma, befektetési korlátozások, a pénzügyi piacokhoz való hozzáférés korlátozása, importkorlátozások, szolgáltatások nyújtására vonatkozó korlátozások, és exportkorlátozások.²³

Vitathatatlan, hogy a gazdasági szankciók igencsak vonzó politikai eszközök lehetnek azon államok számára, amelyek egy ország magatartásával kapcsolatos elégedetlenségüket kívánják kifejezni. Az viszont már vitatható, hogy gazdasági szempontból a szankciók ténylegesen képesek-e elérni azt a változást, amelyet a bevetett intézkedésekkel gyakran előirányoznak. Érdemes áttekinteni

²¹ Marcin J. MENKES: Gazdasági szankciók a nemzetközi vitarendezésben. Budapest, Queritius, 2022. <https://queritius.com/app/uploads/2022/05/Economic-sanctions-HU.pdf>

²² Európai Tanács, az Európai Unió Tanácsa: Ismertető az Oroszországgal szembeni uniós szankcióról. <https://tinyurl.com/bp4t7j6>

²³ Európai Tanács, az Európai Unió Tanácsa: A szankciók típusai. <https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/sanctions/different-types/>

a szankciók működését és azokat a kihívásokat, amelyekkel az államok szembeesülnek a szankciók hatékony politikai eszközként való alkalmazása során.

Az egyes gazdasági szankciók általában jelentős gazdasági költségeket okoznak a szankciós intézkedésekben érintett valamennyi államnak, beleértve a szankciókat alkalmazó országot is, hátrányos helyzetbe hozva ezzel saját magát is. Általános jelleggel elmondható, hogy egy intézkedés elfogadása, elrendelése nem percek alatt történnek. (Bár a jelenlegi orosz-ukrán háború ideje alatt hozott szankciók egyértelműen kivételt képeznek ez alól, hiszen a támadás másnapján kész szankciós csomagot rendelt el a Nyugat.) Egy lassabb folyamat ad lehetőséget a célorzágnak arra, hogy 'szövetségeket' kössön harmadik államokkal, és alternatívákat találjon a szankciók ellen annak érdekében, hogy árucikkeinek és szolgáltatásainak alternatív értékesítési lehetőségeket találjon, csökkentve így a szankciók hatékonyságát. Ennek értelmében a szankciókkal sújtott állam az intézkedések sújtotta előnytelen helyzet elhárítása érdekében valószínűleg kereskedelmi kapcsolatokat épít(het) ki olyan harmadik felekkel, amelyek nem érintettek a szankciókban.²⁴

Az idő előrehaladtával a gazdasági szankciók típusa is folyamatosan változik, az országok egyre inkább 'okos' szankciókat alkalmaznak, amelyek a pénzügyi tranzakciókat, üzleti tevékenységeket és személyeket célozzák meg. Mondhatjuk úgy is, hogy ott korlátozzák őket, ahol a legjobban fáj, szűk keretek közé szorítva a mozgásszabadságukat.

Úgy gondolom, hogy a fegyveres beavatkozással szemben egyértelműen a gazdasági szankciók alkalmazása az elfogadhatóbb. Ám sajnos a szankciók nem feltétlenül akadályozzák, vagy szüntetik meg a fegyveres konfliktust, ami a gazdasági károk mellett emberi életek tragikus elvesztését is jelenti.²⁵

4.2. Kérdések

Több kérdés is felvetődik a háború következtében elrendelt szankciók tekintetében, például (i) nem léptek-e át egy határt a jogalkotók a szankciók elrendelése során, amik kifejezetten sértik az emberi méltóságot és ellentétesek a humanizmus jegyével (a szankciót elszenvedők vonatkozásában). Erre példaképpen kívánom megemlíteni, hogy az orosz oligarchák az emberi jogi törvényeket

²⁴ Európai Tanács, az Európai Unió Tanácsa: Ismertető az Oroszországgal szembeni uniós szankcióról. <https://tinyurl.com/y8w5tdac>

²⁵ Maarten SMEETS: Can economic sanctions be effective? *WTO Staff Working Papers*, 2018. 03. <https://econpapers.repec.org/paper/zbwwtowps/ersd201803.htm>

használják a szankciók ellen. Az ügyvédek a tisztességes eljáráshoz való joggal élve azzal érvelnek, hogy ügyfeleiket ártatlannak kell tekinteni, amíg az ellenkezőjét be nem bizonyítják.²⁶ Elhanyagolhatatlan kérdések következnek többek között a vagyon lefoglalásával (esetleges későbbi elkobzásával) kapcsolatban. Érthető, hogy a nemzetközi közösség elkötelezett az emberi élet és a méltóság védelme érdekében, azonban felmerül a gondolat, hogy (i) mi lehet vagyonlefoglalás (esetleges későbbi vagyonelkobzás) jogalapja (ii) milyen szabály jogosítja fel az államokat a szankciós intézkedések elrendelésére (iii) miért minden egyes orosz állampolgárra vonatkoznak a szabályok még akkor is, ha legnagyobb részüknek nincs semmilyen ráhatása a háborúra (iv) hogy következhet az elrettentés miatt alkalmazandó gazdasági (pénzügyi) szankciós intézkedésből, vagyis a vagyonlefoglalásból, befagyasztásból tényleges elkobzás (v) milyen szabályok szükségesek ahhoz, hogy egy teljesen új eljárás (akár peres, jogorvoslatokkal) kialakuljon, annak érdekében, hogy ne csak egyoldalúan történjen a szankciók megvalósítása, hanem a szankciót érintő félnek is lehet jogorvoslathoz, megtámadáshoz való joga... Kérdések sokasága merül fel, hiszen jelenleg határozott álláspontom az, hogy tekintettel arra, hogy ilyen mértékű és ilyen jellegű szankciós intézkedésekre, szabályokra még nem volt példa, így egy kifejezetten Hart szavaival élve ‘nehéz’ esettel találjuk magunkat szembe. A joghézag és a precedens hiánya egyértelmű. A szankciók úgy gondolom, alapot adnak arra, hogy mi az amit a társadalomnak követnie kell, és be kell tartania, azonban a jogalapra, illetőleg az egyes eljárási szabályozásokra nélkülözhetetlen további részletszabályozás. Ennek hiányában a szankciós intézkedések a fentebb rögzítetteken kívüli alapjogi hiányosságokban fognak szenvedni, melynek következtében akármennyire is a háború lezárását és megfékezését tartja minden hatalom szem előtt, még is ha az törvénysértő módon történik, az hosszútávon csak problémák sokaságát hordja maga után.

A fentebb rögzített gondolatok és kérdések úgy gondolom akár értelmet is nyerhetnek hiszen, ha a humanizmus elvére gondolunk például a büntetéskeiszabás során, akkor az elv vitathatatlanul megköveteli azt, hogy egyrészt a vádlott emberi méltósága biztosítva legyen amellet, hogy a sértett érdekeinek figyelembevétele is úgy történik, hogy a kompenzálása kézzelfogható módon (ítéletben) realizálódjon. Az oroszok egyértelműen az emberi méltóságuk sérelmét és alapvető jogaiknak a korlátozását hangsúlyozzák tekintettel arra, hogy a szankciós intézkedések következtében a szabad mozgáshoz való joguk,

²⁶ Ben RILEY-SMITH: Russian oligarchs using human rights laws to fight sanctions. *The Telegraph*, 2022. március 4. <https://tinyurl.com/54p4xye8>

tulajdonhoz való joguk, tisztességes eljárás lefolytatásához való joguk illetőleg emberi méltósághoz való joguk is sérül.²⁷

Jogosan merül fel ugyanakkor az a felvetés is, hogy szükségesek és arányosak-e a szankciók és ténylegesen szükséges-e ilyen radikális szankciókat alkalmazni az oroszokkal szemben, illetőleg ezek (további szabályozások hiányában) ténylegesen végrehajthatóak-e. Az nem kérdés, hogy a nemzetközi közösség egy erkölcsi és humanitárius érvelést tart szem előtt a szankciók elrendelésekor, mely szerint a béke fontos a vérontás és az emberi szenvedés megelőzése érdekében. A problémát inkább -ahogy fentebb is említettem- abban lehet látni, hogy (i) a szankciók olyan orosz állampolgárokat is érintenek, akik nem működtek közre a háború kirobbantásában, hanem pusztán orosz állampolgárságuk miatt helyezik őket hátrányos helyzetbe. Ilyen esetekben úgy gondolom a humanizmus szempontjából ártékelendőek, de legalább jobban megvizsgálandóak a szankciók és annak alkalmazásai (ii) mivel sem precedens és sem nemperes, sem pedig peres gyakorlat nincsen a fentebb rögzítettekre, így kifejezetten 'nehéz' esetekkel találjuk magunkat szembe, ami miatt elengedhetetlen a joghézagok kitöltése.

4.3. Szankciók – állami vagyon

Több megoldás is felvetődött arra, hogy milyen esetekben lehet lefoglalt vagyonból elkobzott vagyon. A legnagyobb esélyt jelenleg az jelenti, hogy a lefoglalt vagyonelemeket Ukrajna helyreállítására fordítják,²⁸ de további módszerek is felvetődnek. Mindenekelőtt azonban el kell különíteni egyrészt az orosz állami vagyon esetleges végleges elkobzását, másrészt pedig az orosz magánszemélyek (*offshore*) vagyonának esetleges végleges elkobzását. Az, hogy jogilag ezek megfelelőek-e vagy sem, meglehetősen vitatott téma.

A nemzetközi szokásjog szerint az állam felelősséggel tartozik a nemzetközileg jogellenes cselekményeiért, ami viszont kölcsönös jóvátételi kötelezettséget eredményez.²⁹ Az Ukrajna elleni agresszióval Oroszország megsértette

²⁷ Legal Opinion: Compatibility of the proposed EU legislation on asset confiscation with the European human rights law framework. *International Partnership for Human Rights*, 2022. október 18. <https://tinyurl.com/zfx47w3>

²⁸ Ukrajna helyreállítása és újjáépítése. Európai Bizottság. <https://tinyurl.com/4x6xu2a7>

²⁹ REGŐS Franciska: A Nemzetközi Jogi Bizottság és a nemzetközi jog által nem tiltott cselekmények káros következményeiért való felelősség. *KRE-Dit*, 2021. június 15. <https://tinyurl.com/muxce2fu>

nemzetközi kötelezettségeit, beleértve az Egyesült Nemzetek Alapokmányából (ENSZ) eredő kötelezettségeket is. Ezt az ENSZ Közgyűlése több alkalommal is elismerte. Az államok mentesülnek a hazai bíróságok joghatósága alól, ami azt jelenti, hogy a tulajdonukkal (beleértve a központi banki eszközöket is) szemben nem hozhatók intézkedések, kivéve, ha az állam hozzájárult, vagy ha a korlátozott kivételek egyike alkalmazandó. Ezt a szabályt a Nemzetközi Bíróság megerősítette, és nemzetközi megállapodásokba, valamint a hazai jogszabályok széles választékába is belefoglalták, így a szabály nemzetközi szokásjognak minősül. Az orosz állami vagyon elkobzására vonatkozó javaslatok ezért összetett jogi kérdéseket vetnek fel. A legnyilvánvalóbb jogi akadályt a mentelmi jog jelentheti, amely megakadályozza az orosz állami vagyon elleni bírósági fellépést, amely probléma azonban kiküszöbölhető.³⁰

Számos aggály merül fel a kiszabott szankciós intézkedésekkel kapcsolatban, mint például (i) a nemzeti jog szerinti jogalap hiánya (ii) a tisztességes eljárással kapcsolatos aggályok; a befektetők védelmére vonatkozó nemzetközi szabályok (amennyiben a központi bankok ebbe a kategóriába tartoznak); valamint a be nem avatkozásra vonatkozó szabályok (amennyiben egy másik államot érintő kényszerítő intézkedésekre kerül sor). Megjegyzem, hogy az orosz vagyon felhasználásának számos lehetséges lehetőségét javasolták az Ukrajnának nyújtott kompenzáció előteremtésére.

Az orosz állami vagyon elkobzásának vagy más módon történő felhasználásának potenciálisan életképes jogi lehetőségei lehetnek például egy nemzetközi szerződés alapján létrehozott kártérítési bizottság, az orosz nemzeti bank eszközeinek letéti számlára helyezése -mint egy fajta biztosíték-, vagy Oroszországot, mint 'terrorizmus finanszírozót' kellene azonosítani.³¹ Ha az orosz állami vagyonra koncentrálunk, akkor összefoglalva: lehetőségek vannak, de az is biztos, hogy sok jogi nehézségekkel kell szembenézni, különösen az állami immunitásból eredő nehézségekkel. És itt csupán az állami vagyonról beszélünk. Az, hogy az orosz magánszemélyek vagyonát véglegesen mikor lehet elkobozni, az nagyobb jogi nehézségeket jelent a jogalkalmazók, jogalkotók számára.

³⁰ European Parliamentary Research Service: Legal options for confiscation of Russian state assets to support the reconstruction of Ukraine. Members' Research Service PE 759.602 – February 2024. 10.

³¹ Uo.

4.4. Szankciók – oligarchák

Ahogy korábban is említettem a szankciók egyik potenciális célpontja az orosz oligarchák legális-illegális úton szerzett vagyona.³² Az EU külügyminisztere kijelentette, hogy támogatja az oligarchák pénzeszközeinek felhasználását.³³ Számos állam már tett lépéseket az oligarchák vagyona ellen – az Egyesült Királyságban a ‘Pénzügyi Szankciók Végrehajtási Hivatala’ és Roman Abramovics között megállapodás született, amelynek értelmében 2022 májusában 2,5 milliárd fontért eladták a Chelsea futballklubot, és az eladásból származó bevételt egy befagyasztott bankszámlára helyezték, amelyet később az ukrajnai háború áldozatainak juttattak el.³⁴ Az Egyesült Államok lefoglalt egy Viktor Vekselberg tulajdonában lévő szuperjachtot,³⁵ 5,4 millió USD elkobzására kötelezett egy orosz oligarchát, azzal a lehetőséggel, hogy Ukrajna megkaphatja az összeget,³⁶ és jelezte, hogy további magánvagyonok lefoglalását tervezi. Ukrajnában négy orosz oligarcha vagyonát kobozták el.³⁷ Kanada is eljárást indított az Abramovics tulajdonában lévő vagyon lefoglalására és elkobzására vonatkozó követelések érvényesítésére.³⁸

Mivel az oligarchák vagyona nem állami tulajdonban van, nem illeti meg őket mentesség, mentelmi jog. Ez azonban nem feltétlenül jelenti azt, hogy az oligarchák vagyonának elkobzása jogszerű. A magánvagyon elleni fellépésekhez megfelelő eljárásra van szükség. Ahogy imént említettem, az orosz oligarchák vagyonának elkobzása nem vet fel mentelmi kérdéseket, de szükség van

³² Chimène KEITNER: Expert Q&A on Asset Seizure in Russia’s War in Ukraine. *Just Security*, 2023. április 3. <https://tinyurl.com/ycx9p3je>

³³ Philip ZELIKOW: A Legal Approach to the Transfer of Russian Assets to Rebuild Ukraine. *Lawfare*, 2022. május 12. <https://tinyurl.com/5n7wdy84>

³⁴ Tariq PANJA – Rory SMITH: Inside the Chelsea Sale: Deep Pockets, Private Promises and Side Deals. *New York Times*, 2022. május 24. <https://tinyurl.com/dyuwmujd>

³⁵ Johanna CHISHOLM: US seizes its first Russian oligarch mega yacht worth \$90m in Putin crackdown. *Independent*, 2022. április 4. <https://tinyurl.com/2ntkd75t>

³⁶ Luc COHEN: Russian oligarch ordered to forfeit \$5.4 ml to U.S., Ukraine may get funds. *Reuters*, 2023. február 2. <https://tinyurl.com/yc8w3ztc>

³⁷ Maksym SAVCHUK – Heorhiy SHABAYEV – Nadia BURDYEV: Ukraine’s Confiscation of Russian Assets Stymied By Bureaucracy, Investigation Finds. *Radio Free Europe*, 2023. március 19. <https://www.rferl.org/a/ukraine-investigation-bureaucracy-russia-assets/32325221.html>

³⁸ European Parliamentary Research Service: Legal options for confiscation of Russian state assets to support the reconstruction of Ukraine. Members’ Research Service PE 759.602 – Február 2024. 10.

az orosz háborús erőfeszítésekkel való okozati összefüggésre és a tisztességes eljárás tiszteletben tartására.³⁹

A jelenlegi eszközök eddig nem teszik lehetővé a fentiek megfelelő jogalappal történő és eredményes kezelését, egy új szabályozás viszont elvi szinten erre alkalmas lehet. Ami pedig a gyakorlati szintet illeti, jelentős aggodalomra adhat okot az adatvédelmi és magánélet, illetőleg tulajdon védelmének sérelme az oligarchák vonatkozásában, nem beszélve a tisztességes eljáráshoz való jog, a szubszidiaritás elve, szükségesség és arányosság elve és az ultima ratio jelleg esetleges sérüléséről, hiányáról.⁴⁰

A szubszidiaritás tekintetében érdemes átgondolni azt, hogy az EU vagy a tagállamok alkalmasabbak-e a vagyonek kobzása és legfoglalás kérdéskörének eldöntésére. Joggal merül fel az is, hogy egyáltalán szükség van-e ennek a területnek a szélesebb körű szabályozására a szükségesség/arányosság elvének⁴¹ figyelembevételével.

Megkérdőjelezhető a gyakorlatban az is, hogy a büntetőjogi szankció igénybevétele jelen esetben tekinthető-e a végső megoldásnak a megfelelő célok elérésében, tehát felruházzható-e az orosz oligarchák offshore vagyonelemeinek elkobzása egy ultima ratio jelleggel tekintettel arra, hogy egy ilyen szinten történő kriminalizálás akkor és csak akkor indokolt, ha és amennyiben az összes többi alternatíva már kimerült?⁴² Ezt az unión belüli kivételes büntetőjogi megközelítést nagyon óvatosan célszerű kezelni, hiszen önmagában már az is kétséges lehet, hogy az ilyen uniós szintű kriminalizálás egyáltalán indokolt-e.

4.5. *Compliance* szerepe

Tekintettel arra, hogy az Európai Unió illetőleg az Egyesült Államok is számos rendelkezésre álló pénzügyi és kereskedelmi fegyverüket bevetették Ukrajna támogatására az orosz invázióval szemben fontos a compliance szerepének a növekedésére is kitérni. Mind az *Office of Foreign Assets Control* (OFAC) mind a *Bureau of Industry and Security* (BIS) oldalát rendszeresen (ha nem naponta)

³⁹ Uo.

⁴⁰ Legal Opinion: Compatibility of the proposed EU legislation on asset confiscation with the European human rights law framework. *International Partnership for Human Rights*, 2022. október 18. <https://tinyurl.com/zfx47w3>

⁴¹ EUSZ 5. cikk (4) bekezdés.

⁴² Nils JAREBORG: Criminalization as Last Resort (Ultima Ratio). *Researchgate*, 2005. január. <https://tinyurl.com/2ut6h9ym>

figyelemmel kell kísérni a különböző rendeletek, irányelvek és általános információk közzététele, és a szankciókra vonatkozó információk miatt, amelyek az egyes megfelelőségi politikák és eljárások iránymutatását adják. Az OFAC és a BIS rendszereket szabályozó dokumentumok – és a magánszektor megfelelőségi tevékenységei – gyakran változnak, és folyamatosan igyekeznek növelni az Oroszországra gyakorolt nyomást, miközben ezzel egyidejűleg igyekeznek minimalizálni a magánszemélyekre gyakorolt károkat. Ahogy pedig fentebb is említettem a szankciók kifejezetten felhívják a figyelmet a *compliance* témakörének egyik kiemelt elemére, a pénzmosás elleni küzdelemre. Fokozott a figyelem a közvetlen/közvetett orosz vagyon vonatkozásában a nagyvállalatok, állami cégek, ügyvédi irodák és valamennyi jelentős piaci szereplőnél, hiszen kötelesek betartani a pénzmosás elleni szabályozásokat, bár megjegyzem, néhány irodát kifejezetten kritizáltak oligarchákhoz fűződő kapcsolataik miatt. Például Ukrajnáról az Egyesült Királyság Lordjai (*House of Lords*) között, Lord Carlile QC állítja, hogy számos jogi iroda részt vett abban, hogy oroszok pénzt mosnak. Az Egyesült Királyság Alsóházában a képviselő Bob Seely pedig azt állította, hogy a nagy jogi irodák munkatársai úgy nyilatkoztak, hogy nem végzik el megfelelően a kliensek ellenőrzését, és hogy a *'Know Your Customer'* és *'Due Diligence'* folyamatok bizonyos ügyfelek vonatkozásában nem léteznek.⁴³ Fentiek értelmében tehát mindazoknak az ügyvédeknek, jogi képviselőknek, bankároknak, vagy akár ingatlanosoknak a felelősségre vonása és elmarasztalása lehetne indokolt, akiknek tudomása volt az oligarchák offshore vagyonának esetleges illegális eredetéről – már csak az adott államban előírt *compliance*, és pénzmosásellenes szabályok miatt.⁴⁴

A *compliance* is folyamatosan, az aktualitásokhoz igazodva fejlődik. A háború és a háború miatti rendkívüli gyorsasággal elrendelt szankciók a pénzmosási és terrorizmus finanszírozás elleni küzdelmet még jobban megerősítették, a szabályozások ezek vonatkozásában csak még kidolgozottabbak, pontosabbak lettek. Valamennyi vállalat átalakította követelményeit a szankciós intézkedéseknek megfelelően, így biztosítva a szankciós listák rendszeres és megfelelő ellenőrzését is.⁴⁵ Azt is meg kell jegyezni azonban, hogy az egyes bankok,

⁴³ European Parliamentary Research Service: Legal options for confiscation of Russian state assets to support the reconstruction of Ukraine. Members' Research Service PE 759.602 – February 2024. 47.

⁴⁴ BUCSKI Péter: Hihetetlen vagyonokat loptak ki Oroszországból, de a háború előtt ez nem zavarta a pénzeket fogadó Nyugatot. *G7*, 2022. március 14. <https://tinyurl.com/4x2w6czv>

⁴⁵ European Parliamentary Research Service: Legal options for confiscation of Russian state assets to support the reconstruction of Ukraine. Members' Research Service PE 759.602 – February 2024. 47.

pénzüntézetek pénzmosás elleni csapatai mindig is túlterheltek voltak, az aktuális helyzet pedig csak olaj a tűzre, hiszen az egyes szankciók nyomon követése és a vállalat rendszerébe történő integrálása egy napi rutinná kellett váljon. Ez azt jelenti, hogy például azok a bankok is, amelyek még nem innoválták a *compliance* politikájukban az egyes őket érintő szankciók ellenőrzését haladéktalan cselekvésre vannak utalva.

5. Zárszó

Tanulmányomban elsődlegesen áttekintettem a *compliance* kialakulását, jelentéstartalmát és kifejezett sajátosságait, amiből azt a következtetést lehet levonni, hogy a *compliance* folyamatos és növekvő térnyerése, fejlődése garantált. A *compliance* témakörön belül kiemelt figyelmet szenteltem a pénzmosás-és terrorizmus finanszírozás elleni küzdelemre. Megvizsgáltam az adójogi konfliktusok közül a tanulmányom utolsó része szempontjából legrelevánsabb elemet, vagyis az *offshore*-t. Az *offshore* esetén pedig két jól elkülöníthető ‘csoportot’ vizsgáltam. Mikor lehet az *offshore*-ozás legális, mikor pedig illegális. Ezeknek az alapvető – de annál lényegesebb – témáknak az ismertetését követően jutottam el egy olyan aktuális témának a boncolgatásához, mint az orosz-ukrán konfliktus következtében alkalmazott (kifejezetten gazdasági, pénzügyi) szankciók elemzése. Kitértem a vagyonlefoglalás, befagyasztás és elkobzás jogi kereteire és lehetséges opcióira az (i) állami vagyon (ii) magánvagyon vonatkozásában. A lehetséges opciók rövid felvázolásának célja annak megvilágítása volt, hogy bár opciók vannak, a vagyonelemek tényleges elkobzása (vagy az elkobzás utáni esetleges jogorvoslat) még jogi nehézségekbe ütközik, ütközhet. Kifejezetten vizsgáltam az oligarchákat közvetlenül érintő szankciókat, illetőleg azok jogszerűségét, hiszen az oligarchák ‘pusztán’ olyan állampolgárok, akik harci cselekmények közelébe sem mentek, de olyan orosz hatalmasságok, akik nem a háborút támogató intézkedéseikkel és parancsaikkal, hanem a(z) (esetlegesen illegális úton szerzett) vagyonukkal szúrnak szemet az oroszellenes szankciók elrendelőinek és azok végrehajtóinak.

A szankciók úgy gondolom, alapot adnak arra, hogy mi az, amit a társadalomnak követnie kell, és be kell tartania, azonban a jogalapra, illetőleg a további eljárási szabályozásokra további részletszabályozás indokolt. Álláspontom, hogy ennek hiányában a szankciós intézkedések a fentebb rögzítetteken kívüli további alapjogi hiányosságokban fognak szenvedni, melynek következtében akármennyire is a háború lezárását és megfékezését tartja minden hatalom

szem előtt, ha az törvénysértő módon történik, az hosszútávon csak problémák sokaságát hordja maga után.

A számos szankciós intézkedés az egyes vállalatok *compliance* részlegét is cselekvésre készítette. A legfontosabb viszont, hogy valamennyi szervezet – legyen az jól tájékozott a szankciók betartásában, mint például a bankok, vagy azok, akik új vizsgálatoknak lehetnek kitéve, mint a vállalatok és a vagyonkezelők – ki kell dolgozzák vagy át kell vizsgálniuk kockázat- és megfelelőségi szabályaikat, ideértve a szankciók ellenőrzését is, hogy megértsék a kockázatokat és felkészüljenek azok csökkentésére.

Végül pedig csak reménykedek abban, hogy a nagyhatalmak közötti jogi/gazdasági vita mielőbb rendeződni fog, és a felek a lehető legbékésebb úton tudják konfliktusaikat rendezni.